

mint a nem cigányokat. Komlón ez még erőteljesebben megjelent, hiszen itt a legtöbb munkalehetőséget számukra a bányák biztosították, melyeket a megváltozott piaci körülményekhez igazodva sorra bezártak. Így összességében kijelenthető, hogy a cigányság helyzete hazánkban elkeserítő, hiszen a társadalom legszegényebb és leginkább kirekesztett csoportját képezik. Ahhoz, hogy változás következzen be, szükség van a szocializációs minták megváltozására, minimálisra kellene csökkenteni a kirekesztő mechanizmusoknak, és el kellene tűnnie az előítéletes gondolkodásnak. Maguknak a cigányoknak is át kellene gondolniuk a jelenlegi helyzetüket, és fel kellene ismerniük, hogy jövőjük nemcsak másokon múlhat. Azonban ez a kép - ha folytatódnak a jelenlegi tendenciák - csak utópia maradhat...

Irodalom

- Argyle, Michael (1982): Személyiség és munka. In Nagy Katalin (szerk.): *Szocializáció. Szöveggyűjtemény pályaválasztással foglalkozó pedagógusok, pszichológusok számára*. Budapest: OPI, 175-199.
- Gyukits György (2003): Gyermekvállalás a nagyvárosi szegénynegyedben élő fiatalok roma nők körében. *Szociológiai Szemle* 13 (2): 59-83.
- Kemény István – Janky Béla – Lengyel Gabriella (2004): *A magyarországi cigányság 1971-2003*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Komló város honlapja. Internet: <http://www.komlo.hu> (letöltve: 2009. október 16.)
- Népszámlálás 2001. A nemzetiségi népesség száma településként – cigány. Internet: www.ncpszamlalas.hu/hun/kotctek/04/tabhun/tabl11/load11002.html (letöltve: 2009. október 16.)
- Sági Matild (2002): Elégedettség, jövedelmi feszültség. In Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi R riport 2002*. Budapest: TÁRKI, 75-92.
- Varga Aranka (2007): *Cigány gyerekek az oktatásban – együttműködésre épülő inkluzív iskola*. Internet: www.btk.ptc.hu/tanszerek/romologia/dok/sal/Aranka_Varga%20-%20Gypsy%20children%20in%20the%20education.doc (letöltve: 2009. október 16.)

Jegyzetek

- ¹ Véleményem szerint ez is azt mutatja, hogy mennyire nehéz pontosan megadni a létszámukat.
- ² Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 25 612 fő vallotta magát romának 2001-ben.
- ³ E mögött valószínűleg az önazonosság megvallásától való félelem állhat.
- ⁴ Azért az interjúk módszert választottuk, mert úgy gondoltuk, hogy ezáltal mélyebb ismeretekhez juthatunk akár a kérdeztellel, akár a környezetével kapcsolatban.
- ⁵ Fontos megemlíteni, hogy interjúalanyaink etnikai hovatartozásával kapcsolatban nekünk kellett döntést hoznunk, így olyan személyeket kérdeztünk meg, akiket mi románoknak gondoltunk, de az interjú alatt rákérdeztünk arra is, hogy alanyaink milyen nemzetiségűnek vallják magukat.
- ⁶ Ezt támasztja alá az is, hogy a vizsgált családokban átlagosan két gyermeket nevelnek.
- ⁷ A mintába kerültek még így is iskolai végzettség szempontjából többet „elértek” mint szüleik. Az interjúkból kiderült, hogy a szülők többsége a 8 általánost sem végezte el, és egyik alany sem számolt be arról, hogy szülei érettségivel rendelkeztek volna.
- ⁸ A szakmák betűmérete arányos az említések számával.
- ⁹ A felvétel idején a megkérdezettek közül csak minden ötödik volt foglalkoztatott.
- ¹⁰ Ők kevésbé látták borúsán jövőjüket, mint azok, akik szerint saját sorsuk alakításába nem szólhatnak bele.

NÉMETH A. VIOLETTA

Láthatatlan falak árnyékában Antiszegregáció Pécsen

Az 1980-as évek végén és a 90-es évek elején Kelet- és Közép-Európában bekövetkezett társadalmi, gazdasági és politikai változások nyomán olyan folyamatok indultak meg a volt kommunista országok nagyobb városaiban, amelyek felkészületlenül érték a társadalmakat. Megindult a polarizálódás, erőteljesebbé vált a lakosság vagyoni differenciálódása. Ennek következtében a városokon belül felgyorsult a különböző társadalmi és vagyoni helyzetű csoportok térbeli elkülönülésének folyamata, megkezdődött, vagy sok helyen inkább tovább folytatódott és véglegessé vált egyes városrészek, lakóövezetek szociális és fizikai lepusztulása (Pörös 1997). Így alakultak ki a szegregált városi lakóterületek. A szegregálódó területeken élők alapvetően a szegényebb társadalmi réteghez tartoznak, és a szociálisan halmozottan hátrányos helyzetűek koncentrációja jóval meghaladja a város más részeire jellemző értékeket.

A Dél-Dunántúli régió központját, Pécs városát nézve mindez különösen jellemző folyamat. A rendszerváltozás utáni gazdasági változások, a korábbi nagyipari üzemek, bányák bezárása elindított egy olyan folyamatot, melynek következtében nagymértékben visszaesett a foglalkoztatottak száma. Szélesebb társadalmi réteg került peremhelyzetbe.

Az átalakulás vesztesévé leginkább a roma népesség vált, őket érintette leginkább a munkahelyek bezárása. Az érintett egyének kiesnek a társadalom működéséből, ami kirekesztődéshez vezet. Mindezek problémát jelentenek személyes, települési és országos szinten egyaránt. Marginalizálódott helyzetben a mobilizációs csatornák beszűkülnek. Sok esetben az érintett személyek iskolázatlanok, alapvető társadalmi, kulturális és politikai jogukat sem tudják gyakorolni. Ezek akut kirekesztődéshez vezetnek, mely a társadalom legszélére történő kiszorulást eredményez.

Az 1990-es évek konszenzuális politizálása vezetett a fenntartható városfejlődés elméletének elterjedéséhez a várospolitikában. Legfontosabb tevékenységének célkitűzése a regeneráció, mely átfogó, integrált szemléletmód és beavatkozás. Célja a városi problémák megoldása, a gazdasági, fizikai, társadalmi környezet feltételeinek tartós javítása. Ezek közül a társadalmi környezet regenerációja jelenti a legnagyobb kihívást (Egedy és Kovács 2005: 12).

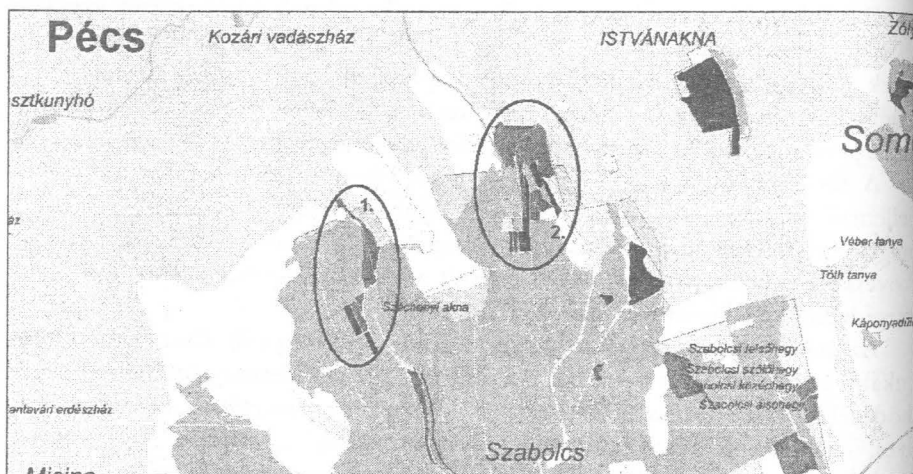
Az Integrált Városfejlesztési Stratégia¹ keretén belül 2008 júliusában készült el az Antiszegregációs Terv, melynek célja a teleszerű, szegregált lakókörnyezeti népesség társadalmi, gazdasági szempontú vizsgálata, és a feltárt problémák alapján pedig olyan cselekvési programok kidolgozása, amellyel ezek a gondok

felszámolhatók, vagy legalábbis csökkenthetővé válnak (*Integrált Városfejlesztési Stratégia. Antiszegregációs Terv. 3*).

A Városrehabilitációs Kézikönyv alapján azon területek nyilvánulnak szegregátumoknak, ahol a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon belül eléri, illetve meghaladja az 50 %-ot, továbbá a terület népességszáma 50 fő fölötti². Eszerint 5 szegregátum található Pécs területén:

- pécsbányai,
- szabolcsi,
- vágóhidkörnyéki,
- gyárvárosi északi,
- illetve a gyárvárosi déli.

1. ábra: A pécsbányai és a szabolcsi szegregátum

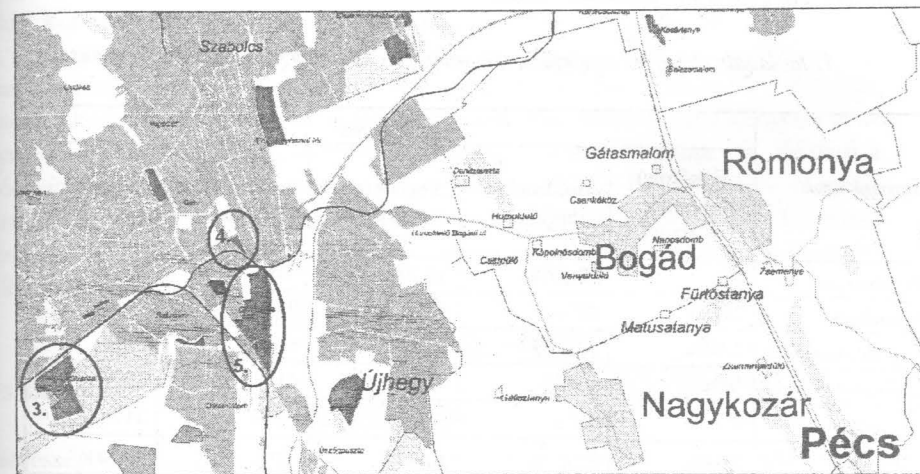

Forrás: Integrált városfejlesztési Stratégia. Antiszegregációs Terv

Továbbá megtalálhatóak még olyan területek is, melyek eleget tesznek a szegregációs mutató kritériumának, de alacsony népességszámuk³ miatt mégsem tekinthetők valódi szegregátumnak. Ide sorolható például *Somogy-Bányatelep*, és *István-akna*, ahol az ott élők majdnem fele nem rendelkezik állandó jövedelemmel, és iskolai végzettségüket tekintve maximum nyolc általánossal rendelkeznek – ezért nem nevezhetőek szegregátumoknak. Viszont szükséges a vizsgálatuk, és a beavatkozások megállapítása a további szegregálódás elkerülése érdekében. Előbbinél a helyi identitás igen magas, körülbelül 10 civil szervezet működik a város ezen területén. A legnagyobb problémát a munkanélküliség, és a fejletlen infrastruktúra jelenti. Ezekon felül ide tartozik még a *Rücker-akna*, ahol 36-an élnek. 11 lakás mindegyike alacsony komfortfokozatú⁴. Az aktív korúak 85%-a nem rendelkezik rendszeres munkajövedelemmel. A terület maga is elég

távol helyezkedik a város egészétől, emiatt infrastruktúrája minimális. Továbbá *Szabolcsfalu* és a *Káposztásvölgyi út* menti terület tartozik ide. Előbbi viszont abban az értelemben kivétel, hogy infrastrukturálisan fejlődik, az Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (ISPA) keretében valósul meg a területen víz és szennyvízberuházás⁵. Legvégül a *Fűzes* területe az, amely szegregációval érintett területrészt, de csupán 30 fő lakik itt. Azonban a fentebb felsorolt területektől abban különbözik, hogy infrastrukturálisan kiépített, magas a felsőfokú végzettségük aránya (7,7%), és magas a foglalkoztatottak aránya is, az aktív korúak majdnem felének van munkája.

2. ábra: A vágóhidkörnyéki és a két gyárvárosi szegregátum

Forrás: Integrált Városfejlesztési Stratégia. Antiszegregációs Terv

A város szegregációval érintett lakosságát tehát számos probléma sújtja, melyeket három fő problémakör köré lehet csoportosítani:

1. jelentős az oktatási szegregáció
2. a roma népességet jelentős mértékben sújtja a munkanélküliség
3. az egyes szegregátumok és szegregálódó területek számos infrastrukturális és társadalmi problémával küzdenek.

A szegregátumokról együttesen elmondható, hogy az ott élők *iskolázottsági szintje* nagyon alacsony, döntő többségüknek csupán nyolc általános iskolai végzettsége van. A pécsbányai és a gyárvárosi déli területeken egyáltalán nem található felsőfokú végzettségű. Egy terület van, ami a magas előfordulási aránnyal (10%) kitűnik, ez a Gyárváros, északi városrész. Ezen kívül az aktív korúak jelentős része munkanélküli, egyedüli bevételüket a szociális segélyek teszik ki. A *munkanélküliségi ráta* a vágóhidkörnyéki szegregátumnál kiemelkedően magas értéket adott, majdnem 60 %, ez az adat még a szegregátumokban mért átlagnál is 26 %-kal magasabb. A *foglalkoztatottak aránya* a gyárvárosi déli

szegregátumban messzemenően a legalacsonyabb, csupán 8%. Ezt követi a vágóhídkörnyéki peremterület, mindössze 15%-kal. A többi terülegrészen hasonlóan alakultak az arányok. A következő problémakört a magas számban előforduló *alacsony komfortfokozatú lakások* adják. Legtöbb a szabolcsi városrészen található.

Infrastrukturális ellátottságukat tekintve a vízszolgáltatás⁶ és közvilágítás teljesskörű mind az öt területen. Az érintett úthálózatokról általánosan elmondható, hogy azok több helyen alacsony színvonalúak⁷.

Mindegyik területen igen magas a *fiatalkorúak aránya*, ami több tényező hatására vezethető vissza. Szoros összefüggésben van a foglalkoztatottság arányával, és a végzettséggel. Ahol mindkettő aránya alacsony, ott megnő a gyermekvállalási kedv, tehát nő a fiatalkorúak száma.

1. táblázat: Az egyes szegregátumok jellemzése különböző indikátorok szerint

Szegregátumok	Indikátorok				
	Felsőfokú végzettségűek aránya	Munkanélküliségi ráta	Foglalkoztatottak aránya	Alacsony komfortfokozatú lakások aránya	Fiatalkorúak aránya
Pécsbányai	0%	27,60%	32,70%	55%	22%
Szabolcsi	2,80%	28%	32%	73%	31%
Vágóhídkörnyéki	2,10%	58,80%	15%	56%	27%
Gyárváros északi	10%	5,90%	32%	61%	19,70%
Gyárváros déli	0%	43%	8%	65%	34%
Átlagosan	2,98%	32,66%	23,94%	62%	26,74%

Forrás: Integrált Városfejlesztési Stratégia- Antiszegregációs Terv, saját szerkesztés

Kiemelten fontosnak tartom az *oktatási szegregáció* problémakörét, mely mind egyik peremhelyzetbe került területre egységesen vonatkozik. 2007-ben az integrált intézmények (14 db), tagintézményeivel együtt összesen 33 általános iskola működött a városban 9885 fővel, melyből 729 hátrányos helyzetű tanuló volt⁸. Ez 7,4%-a az összes tanulónak. Az egyik legfőbb probléma, hogy a peremterületeken élők ugyanazokba a körzetekbe íratják be gyermekeiket, így az érintett iskolákban kiemelkedően magas az arányuk. Például a Városközponti Óvoda, Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény – Felső Vámház Utcai Általános Iskolájában a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya 34%, ebbe a tagintézménybe járnak többnyire a vágóhídkörnyéki szegregátum diákjai. A Budai Városcsúcs Iskola – Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskolában a halmozottan hátrányos helyzetű diákok aránya 36%, ez a tagintézmény fogadja a szabolcsi szegregátum diákjait. A Budai Városcsúcs Iskola – Szieberth Róbert Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény halmozottan hátrányos helyzetű diákjainak aránya 15%, amely a

pécsbányai, valamint a két gyárvárosi szegregátum diákjait is fogadja. A Budai Városcsúcs Iskola – Vasas-Somogy-Hird Óvoda és Általános Iskola halmozottan hátrányos helyzetű diákjainak aránya 16%, Vasas, Somogy, Hird településrészek diákjainak iskolája⁹ (*Integrált Városfejlesztési Stratégia. Antiszegregációs Terv: 40*). A továbbtanulási mutatók is eltérnek az átlagtól, ennek oka, hogy legtöbbjük vagy szakiskolában, vagy jellemzőbben inkább sehol nem tanul tovább. A fiatalok egy bizonyos hányada nagy valószínűséggel a munkanélküliek csoportját fogja erősíteni.

Nem állna fent a szegregáció ténye, ha a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek kortársaikkal közösen, egy intézményen belül vennének részt az oktatásban. Az esélyegyenlőség elérésének lehetősége a beiratkozási körzetek átalakításával, az intézményrendszerek átszervezésével jöhetne létre. Azok, akik adott körzetbe laknak ugyanabba az iskolába íratják be gyermekeiket. Viszont ha a szegregátum területét három körzetbe osztanák el, akkor a korábban egy iskolába összpontosuló gyermekek száma három iskolába oszlana el. A továbbtanulási kedv növekedését és a lemorzsolódás csökkenését eredményezné az olyan feltételek biztosítása, melyek között tanulási motivációjuk nő. Például a módszertani kultúra – tehetséggondozás, tanórán kívüli foglalkozás – megváltoztatása, továbbá az intézmények fizikai állagának, felszereltségének fejlesztésével, illetve a pedagógusok megfelelő motivációjával (pl. minőségibb bérezés) válhatna kivitelezhetővé.

Összegzés

Összességében az esélyegyenlőség megteremtéséhez széleskörű gondolkodásmód-váltás szükséges. Fel kell számolni a kirekesztést és megkülönböztetést, amihez a társadalmi tolerancia erősödésére lenne szükség. A többségi társadalom kevés bizalommal van a szegregált területeken élő polgárokkal szemben. Fontos lenne a magatartáskultúra emelése, vagyis az elfogadás tanítása, a felelősségtudat kiépítése.

Hatékonyabb lenne az Antiszegregációs Terv megvalósulása, ha a városban lakó polgárok jobban értenék az integráció jelentőségét, és az arra motiváltak szerepet kapnának benne. „*Közösségi érzés, büszkeség, kötődés a lakókörnyezet múltjához és jelenéhez csak akkor jöhet létre, ha a polgároknak valamilyen jellegű beleszólásuk van környezetük alakításába*” (Lukovich 2004: 205). Fontos lenne a partneri viszony kiépítése a terv megvalósítói és a célpopuláció között, például a megvalósítók elképzeléseit a célcsoport véleményéhez és igényeihez kell közelíteni.

A társadalmi tőke fontosságára is felhívja a figyelmet több tanulmány. Kifejezetten társadalmi erőforrásról beszélhetünk e tőke alapján, mely lehetővé teszi az emberek közötti együttműködést, ami elengedhetetlen feltétele a szegregáció elleni harcnak (Füzér 2005).

Másfelől véleményformálóként kell fellépnie a médianak is – mint pozitív szerepvállaló –, és intenzívebben hangsúlyoznia kellene az elért eredményeket.

Továbbá szakértők szélesebb körét (szociológus, közgazdász, mérnök, geológus, stb.) kell bevonni a hatékonyabb felmérés és az azt követő kivitelezés érdekében.

A civil szféra és a többségi társadalom bármely aktív tagjának bevonásával elképzelhetőnek tartom, hogy önkéntes munkával történjen bizonyos feladatok elvégzése¹⁰.

Az integráció kérdése az oktatási intézményekben is évek óta fennálló probléma, ami túlmutat Pécs városán. Véleményem szerint sem a többségi társadalom, sem a roma lakosság hozzáállása nem megfelelő a probléma hatékony kezeléséhez. Anyagi problémák, beilleszkedési zavarok jellemzik a helyzetet, mely önmagát gerjesztő körként jelenik meg. A perifériára szorult gyermekek lázadással, a normák be nem tartásával igyekeznek kompenzálni hátrányos helyzetüket.

„... napjaink kapitalizmusára jellemző a társadalom egy részének tartós, vagy végleges kirekesztődése a munkaerő-, és lakáspiacról, a társadalmi intézményekből” (Enyedi 2004: 97). Ha egy város sikeres akar lenni, nemcsak a környezetrombolással és az épített környezet károsodásának veszélyével, hanem a társadalmi leromlás fenyegetésével is szembe kell néznie. Hatékony szociálpolitika nélkül nincs környezetpolitika (Enyedi 2004: 97).

Elmondható, hogy a problémák kezelése egy együttműködésen alapuló integrált fejlődési modell alapján valósulhat meg. Egy részletesebb stratégia kidolgozása, átfogó szemléletmód, a partnerség kiépítése, és a lakosság bevonása lenne a legcélravezetőbb a szegregáció elleni küzdelemben. Egy átfogó városfejlesztési rendszerre van szükség, mely a társadalom minden dimenziójára kihat.

Irodalom

- Egedy Tamás és Kovács Zoltán (2005): A városrehabilitáció néhány elméleti kérdése. In Egedy Tamás (szerk.): *Városrehabilitáció és társadalom*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet, 9-22.
- Enyedi György (2004): A magyar településfejlődés integrációs kihívásai az ezredfordulón. In Csizmady Adrienne és Husz Ildikó (szerk.): *Település- és városzociológia. Szövegyűjtemény*. Budapest: Gondolat Kiadó, 90 – 97.
- Füzér Katalin (2005): A társadalmi tőke szerepe a városrehabilitációban. *Acta Sociologica* 1 (1): 5-17.
- Integrált Városfejlesztési Stratégia. Antiszegregációs Terv* (2008). Pécs: Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata. Internet: logoweb.peccs.hu/download/tajekoztatok/ivs/peccs_aszt.pdf (letöltve: 2009. október 05.)
- Lukovich Tamás (2004): Közösségi részvétel, közösségi tervezés. In Csizmady Adrienne és Husz Ildikó (szerk.): *Település- és városzociológia. Szövegyűjtemény*. Budapest: Gondolat Kiadó, 182-206.
- Pécs ISPA - Kobéziós Alap projekt* (2004-2008). Internet: www.ispa-peccs.hu (letöltve: 2009. március 04.)

Pörös Béla (1997): *Városrészek rehabilitációja Pécs körzetében*. Internet: www.adata.hu/KozossagiAdattar/parolaar.nsf/274d67036bb315838525670c008147c9/41ca32a611ebafd5c12568860006d2cf?OpenDocument (letöltve: 2009. február 10.)

Városrehabilitáció 2007-2013-ban. Kézikönyv a városok számára (2007). Budapest: Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium, Területfejlesztési és Építészeti Szakállamtitkárság. Internet: www.nfu.hu/download/16908/Varosfejlesztesi%20kezikonyv.pdf (letöltve: 2008. október 05.)

Jegyzetek

- ¹ „Az integrált városfejlesztési stratégia egy fejlesztési szemléletű középtávú (7-8 év) dokumentum, melynek célja a területi alapú, területi szemléletű tervezés megszilárdítása a városokban, a városrészeire vonatkozó célok meghatározása, és azok középtávú megvalósítása” (*Városrehabilitáció 2007-2013-ban. Kézikönyv a városok számára*: 5).
- ² Szegregációs mutató kritériumai.
- ³ 50 fő alatti a népességszám.
- ⁴ Csupán a lakások 10%-ban található fürdőszoba.
- ⁵ „Az ISPA egy környezetvédelmi és közlekedési beruházásokat támogató program, melynek célja az Európai Unió környezetvédelmi irányelveinek végrehajtásához szükséges fejlesztések finanszírozása. A 'Pécs sérülékeny vízbázisának védelme és szennyvízhálózatának bővítése' elnevezésű ISPA támogatott projekt Pécs szennyvízhálózatának bővítését és a város vízbázisának védelmét célozta meg” (*Pécs ISPA – Kobéziós Alap projekt*).
- ⁶ Kivéve a gyárvárosi területet, ahol több ház nincs rákötte a hálózatra.
- ⁷ Legtöbb helyen csak zuzalékos.
- ⁸ Ebből a sajátos nevelési igényű tanulók száma 589 fő volt.
- ⁹ Az érintett intézmények lemorzsolódási aránya (3,2%), az országos átlag (2,1%) fölött van.
- ¹⁰ Infrastrukturális fejlesztésekben, például házfelújítás. Továbbá élelmiszer-, ruhagyűjtési akciók a rászorulókat részére. Ez csak egy-két kiragadott példa, de a civil szervezetek és a város többi polgára a segítségnyújtás széles skálájáról válogathat képességei szerint.